

MITEN HELSINGISTÄ TULI SUOMEN JOHTAVA KOULUKAUPUNKI

Aimo Halila

I

Viime vuosisadan alun Helsinki oli pikkuporvarien ja kalastajien yhdyskunta, vaatimaton pikkukaupunki, josta tuskin saattoi käyttää koulukaupungin nimeä. Helsingissä oli tosin triviaalikoulu, joka oli perinteelliseen tapaan kirkon välittömässä läheisyydessä (nykyisen valtioneuvoston rakennusneliön koillisnurkassa) ja jonka kaksikerroksinen kivitalo — aikanaan muuan Helsingin merkittävimpiä rakennuksia — oli pystytetty 1750-luvulla. Tämä koulu oli kuitenkin melko vaatimaton hengen ahjo. Sen työskentely keskittyi pääasiassa opin alkeiden antamiseen, sillä vain veraten harvat oppilaat ajattelivat lukujen jatkamista ja kävivät koulun kurssin loppuun. Tällainen oppilaitos ei voinut erityisesti painaa leimaansa pienen rannikkokaupungin elämään. Pikemminkin Helsingin naapuri ja kilpailija Porvoo oli koulukaupunki. Olihan Porvoo kunnianarvoisa piispankaupunki, jonne oli sijoitettu maan ainoa lukio. Porvoossa oli aidon koulukaupungin tuntua samaan tapaan kuin esimerkiksi Växjössä ja Härnösandissa, Norrlannin Ateenassa. Suomen johtava koulukaupunki oli tuolloin tietenkin Turku yliopistoineen, tuomiokapituleineen ja katedraalikouluineen.

Helsingin korottaminen Turun sijaan maamme pääkaupungiksi tapahtui nimenomaan hallitsijan mahtikäskystä.

Helsinki ei noussut maamme johtavaksi kaupungiksi esimerkiksi siitä syystä, että sen elinkeinoelämä olisi saanut ylliotteen maamme muista kaupungeista. Tarkoituksena oli rakentaa uusi hallinnon ja kulttuurin keskus maaperälle, jossa oli mahdollisimman vähän menneen ajan, Ruotsin vallan kulttuuriperintöä. Viapori, jolla Ruotsin vallan lopussa oli ollut merkittävä sija Helsingin kulttuurielämässä, oli muuttunut puhtaasti venäläiseksi linnoitukseksi. Uusi pääkaupunki sananmukaisesti rakennettiin uudelleen, miltei tyhjästä, likemmäksi Venäjän pääkaupunkia Venäjän valalle uskollisen linnoituksen suojaan. Näissä olosuhteissa oli melkoisia edellytyksiä luoda uutta kasvupohjaa autonomisen ajan hengessä versovalle kulttuurielämälle ja ohjata sitä uuteen suuntaan. Uuden pääkaupungin kulttuurielämä oli alkuaikana pakostakin melkoisen heiveröistä ja sai jossain määrin nousukasmaisen sävyn.

Myös Helsingin koulutoimen kehitys joutui 1800-luvulla alkamaan miltei alusta saaden ratkaisevia kehitysvirikkeitä kaupunkiin tulleilta uusilta kulttuuritekijöiltä. Yliopiston siirtäminen Helsinkiin ja senaatin sekä monien virastojen asettuminen uuteen pääkaupunkiin merkitsivät tällöin tietenkin hyvin paljon. Uuden pääkaupungin asemakaavaa laadittaessa yliopisto sijoitettiin vastaavaan asemaan, joka vanhassa pikkukaupunki-Helsingissä oli ollut triviaalikoululla. Monet virastot ja laitokset pyrkivät luonnollisesti sijoittumaan mahdollisimman lähelle uuden Helsingin monumentaaliseksi kasvavaa keskusta. Näissä olosuhteissa etenkin monet keskusvirastot saivat etuoikeuden koulurakennuksiin verrattuna. Koulutoimi ei painanutkaan merkittävää leimaa Helsingin keskustan elämään, vaan sijoittui tavallaan keskusvirastojen ja yliopiston jälkeen toisen asteen asemaan.

Ensimmäinen merkki Helsingin muuttuneesta asemasta oli koulutoimen alalla Helsingin merikoulun opetustyön alkaminen v. 1825. Pieni triviaalikoulu oli Helsingin ainoa oppikoulu aina 1820-luvun lopulle saakka. Tällöin sitä laa-

jennettiin siten, että se käsitti myös ns. apologistanluokan, siis porvarillisiin elinkeinoihin ja virastojen alempiin palvelusvirkoihin johdattavan osaston. On kuitenkin paikallaan todeta, että tuolloin ylemmät säätykerrokset eivät yleensä lainkaan käyttäneet triviaalikoulua, vaan pyrkivät antamaan lapsilleen yksityisopetusta. Uusien koulujen tarve oli Helsingissä joka tapauksessa voimakkaasti lisääntymässä. Helsingin triviaalikoulun apologistanluokalla oli kohta suuri tungos, sillä sen oli pakko toimia yleisenä alkeiskouluna, tavallaan myöhemmän ajan kansakoulun tehtävissä. Tämä oppilastulva helpottui vasta sitten, kun pääkaupunki sai ensimmäisen vuoro-opetuskoulunsa.

II

Helsingin tuleminen yliopistokaupungiksi merkitsi koulu-toimen kannalta mm. sitä, että yliopisto toi mukanaan runsaasti pystyviä ja nuoria opettajavoimia ja viritti yleistä pedagogista harrastusta. Juuri yliopisto toi niitä virikkeitä, jotka johtivat kuuluisan Helsingfors lyceumin perustamiseen v. 1831. Jo kaksi vuotta aikaisemmin oli avattu uusi helsinkiläinen oppilaitos, jonka perustaja oli historiantutkija J. H. Avellan, ulkomailla moderniin pedagogiikkaan melkoisesti perehtynyt, monessa mielessä oppikoulupedagogiikkamme uranuurtaja. Mutta kun professori Avellan oli jo vanha, ei hän enää monien tehtävien rasittamana jaksanut kohottaa uutta oppikouluaan riittävän korkealle tasolle. Se tunnettiin »ylioppilasleipomon» nimellä — tällaisia laitoksia oli tapana pesiä yliopistokaupunkeihin — ja lakkasi jo muutaman vuoden kuluttua. Oppikoulun kehittämisen otti nyt tehtäväkseen Helsingfors lyceum, jonka syntysanat lausuttiin nuorekkaan intomielisessä Lauantaiseurassa ja jonka opettajakuntaan kuuluivat mm. Axel Adolf Laurell (johtajana), J. J. Nervander, J. L. Runeberg ja J. V. Snellman. Koulu otti käytäntöön aineopettajajärjestelmän luokkaopet-

tajajärjestelmän sijaan ja opetusta koetettiin uudenaikaistaa asettamalla opetusohjelmaan klassillisten kielten rinnalle uusia kieliä ja opettamalla entistä laveammin luonnontieteitä, laatimalla uusia oppikirjoja ja ennen kaikkea tähdentämällä uudenaikaisessa mielessä koulun kasvattavaa merkitystä. Tarkoituksena oli, että maan tuleva sivistyneistö saisi tästä lähin peruskoulutuksensa juuri tällaisissa uudistetuissa oppilaitoksissa, joita ei myöskään vanha sivistyneistö karttaisi. Kuten tunnettua, Helsingfors lyceumista muodostuikin säätyläiskoulu, jonka merkitys sivistyshistoriassamme oli suuri. Tämä koulu antoi aiheen samantapaisten uuden hengen elähdyttämien lyseoiden perustamiseen maamme muihin suuriin kaupunkeihin. Helsingissä oli kohta vireillä peräti kuuden uuden oppikoulun perustamishankkeet. Myös Helsingin triviaalikoulu uudistui saadessaan (1839) rehtoriksi Fredrik Cygnaeuksen, mutta tämä oppilaitos lakkasi oppikoulujen uudelleenjärjestelyjen yhteydessä (1841) ja sen työ jaettiin kahden uuden oppilaitoksen, ylä- ja ala-alkeiskoulun kesken.

Helsingin ja koko maan oppikoulutoimen kehitykselle tuli merkittäväksi normaalikoulun perustaminen pääkaupunkiin v:n 1862 kouluasetuksen perusteella. Tarkoituksena oli, että tästä lähin normaalilyseo ohjaisi suvereenisesti maan oppikoulunopettajien valmistusta yhteistoiminnassa yliopiston kasvatusopin professorin kanssa. Helsingin normaalilyseon perustajiin kuului J. V. Snellman, joka tuolloin hoiti kasvatusopin professorinvirkaa ja pääkaupungin koulutoimen tarkastaja, prof. Matias Akiander. Helsingin normaalilyseo (se alkoi toimintansa v. 1864) sijoittui Etelä-Esplanaadink. 14 ja sai opettajikseen muutamia valiopedagogeja, mm. Julius Bergrothin (matematiikka), H. L. Melanderin (historia), C. J. Lindeqvistin (kielet) ja Alfred Kihmanin (uskonto). V. 1867 koulu sai suomenkielisen osaston, joka kuitenkin haluttiin siirtää valtaosalta ruotsinkielisestä pääkaupungista suomenkieliseen ympäristöön. Suomalainen osasto siirrettiin Hämeenlinnaan v. 1872, ja sen tilalle perustettiin yksityinen suoma-

lainen oppilaitos. Se sijoittui omaan taloonsa Ratakadulle. Kun Suomalainen normaalilyseo v. 1887 siirrettiin takaisin Helsinkiin, se sai tämän talon (nykyisen Kouluhallituksen talon) ja v. 1905 vihdoin uuden talon.

Tyttöjen opetusta varten Helsingissä oli perinteelliseen tapaan pensioaatteja, mm. kirjailijatar Sara Wacklinin johtama. Tunnettu kasvattaja Odert Henrik Gripenberg avasi v. 1835 yhdessä vaimonsa kanssa Helsingissä lastenkoulun ja maamme ensimmäisen varsinaisen tyttökoulun (fruntimmer-skola) ja jo edellisenä vuonna hän oli perustanut aikakauskirjansa *Veckoblad för uppfostran och undervisning*, Suomen ensimmäisen kasvatusopillisen aikakauskirjan. Näin Gripenberg osaltaan yhä korosti niitä uudenaikaisia koulukasvatusperiaatteita, joita virisi Lauantaiseuran piirissä ja joita Helsingfors lyceum oli lähtenyt toteuttamaan. Haluttiin saattaa käytäntöön inhimillisempi koulukuri, havainnollisia opetusmenetelmiä, suoda naisille mahdollisuus laveamman opin saantiin, niinikään suoda reaaliaineille enemmän sijaa, samoin uusien kielten opinnoille. Gripenbergin tyttökoulu sai sekini opettajavoimia yliopiston piiristä. Kun v:n 1843 kouluasetuksen mukaan maahamme oli perustettava valtion tyttökouluja, Helsingin sai sellaisen seuraavana vuonna ja sen vihki Porvoon tuomiokapitulin edustajana J. L. Runeberg. Koulusta tuli korkeatasoinen, maamme johtava oppilaitos alallaan, johtajattarina ensin Amalie Ertman ja hänen seuraajanaan Elisabeth Blomqvist, jonka kasvatusopillisiin periaatteisiin vaikutti voimakkaasti kuuluisa pietarilainen kasvattaja, prof. Johannes Steinmann. Huomattavaa koulutoimen edistymistä merkitsi toimenpide, että tyttökolonopettajattarien valmistamista varten avattiin erityinen opettajattarinlinja Helsingin tyttökoulun yhteyteen. Intomieliset ja uhrautuvat pedagogit, Ida ja B. F. Godenhjelm perustivat (1869) yksityisen suomenkielisen tyttökoulun.

Helsingin koulukulttuurin kannalta on pantava merkille koulutoimen johdon siirtäminen tuomiokapituleilta erityiselle

(1869 perustetulle) Koulutoimen ylihallitukselle. Helsingistä tuli yhä kiinteämmin maan koulutoimen keskus, sillä kaupungissa oli nyt normaalilyseon ja koulutointa johtavan kirkollisiasiaintoimituskunnan lisäksi siis vielä koulutoimen keskusvirasto, ja maan opetustoiminta yleensä näytti entistä voimakkaammin keskittyvän pääkaupunkiin. Tämä merkitsi myös valtiovallan otteen lujittumista koulutoimen johtoportaisissa. Tunnettua on, että maan koulutoimen johtoon nimitetty kenraali Kasimir von Kothen oli henkilökohtaisesti hyvin kiinnostunut koululaitoksen järjestelykysymyksistä ja että maamme kouluväki pelkäsi hänen valtiojohtoisuuden virittämiä toimenpiteitään. Kenraali von Kothen suosi erityisesti Helsingin vastaperustettua reaalilyseota (tällaisia oppilaitoksia perustettiin v:n 1872 koulujärjestyksen mukaan). Hän kävi seuraamassa koulun työtä joka viikko, tuki oppilaitosta taloudellisesti ja suunnitteli sille omaa taloa. Senaatti asettui vastustamaan von Kothenin pyrkimyksiä katsoen, että hänen suunnitelmansa voisivat muodostua venäläistämisen välikappaleiksi. Helsingin reaalilyseon eräänä päätehtävänä olikin juuri venäjän kielen opetus ja oppilaitos oli välittömästi Koulutoimen ylihallituksen johtajan valvonnan alainen. Kenraalikuvernööri Nikolai Adlerberg suunnitteli (v. 1870) Helsinkiin erityistä hienoa Aleksanterin kimnaasia lähinnä venäläisten esikuvien mukaan. Tarkoituksena oli, että tämä pääkaupungin uusi oppikoulu kasvattaisi tulevia valtiomiehiä, nimenomaan tulevia kuvernöörejä ja senaattoreita. Kenraali von Kothen asettui kannattamaan tätä hanketta, joka ei kuitenkaan toteutunut. — Ohimennen voi mainita, että v. 1867 oli Helsinkiin perustettu roomalaiskatolinen yksityiskoulu, jonka oli määrä laajentua porvarikoulun tapaiseksi oppilaitokseksi. Fabianin- ja Hallituskadun kulmataloon sijoittui sittemmin venäläinen Marian kimnaasi tyttöjä varten. 1870-luvulla Helsinkiin perustettiin korkeatasoinen, sittemmin 10-luokkainen saksalainen tyttökoulu. — Voi myös mainita, että autonomisen ajan alussa Helsingissä toimi suomalainen junkkari-

koulu sotilaspäällystön kasvatusta varten. Venäjän vallan ajan suomalaisen sotilaspedagogiikan keskuspaikaksi tuli Hamina.

Yhdysvalloista ja Skandinaviasta Suomeen saapunut yhteiskasvatusaate juurtui meillä ensiksi pääkaupunkiin, jonne v. 1883 perustettiin Läroverket för gossar och flickor ja v. 1886 Suomen naisasialiikkeen ja yhteiskasvatusaatteen esitaistelija Lucina Hagman perusti Helsingin suomalaisen yhteiskoulun. Läroverket för gossar och flickor aloitti toimintansa vaatimattomassa huoneistossa, Itäinen Heikinkatu 11, miltei silloisen Helsingin laidassa. Helsingin suomalainen yhteiskoulu sai ensimmäiseksi kodikseen vuokrahuoneiston Antinkadun varrella (n:o 13). Omaksi talokseen Helsingin suomalainen yhteiskoulu sai J. V. Snellmanin entisen talon Yrjönkadun varrelta. Yhteiskouluajatus oli toteutettu Helsingissä ja tämä koulumuoto sai meillä ennen pitkää erityisen keskeisen aseman.

III

Mitä kansanopetukseen tulee, Helsingistä ei muodostunut kansanopetuksemme pääkaupunkia, joksi tuli Jyväskylä, Suomen Ateena. Tämä ei tietenkään merkinnyt sitä, ettei Helsingissä, jonka kunnallinen kansakoulutoimi voi pitää syntyvuotenaan vuotta 1816, työskennelty tuloksellisesti kansanopetuksen kehittämisen hyväksi. Maamme ensimmäinen vuoro-opetuskoulu oli v. 1820 perustettu englantilaisten esikuvien mukaan Turkuun John Jakob Julinin toimesta. Tämän koulumuodon arveltiin mahdollisesti pystyvän ratkaisemaan pääosan kansanopetuksen polttavimpia järjestelyongelmia. Vuosikymmen myöhemmin Helsingin porvaristo lahjoitti varoja vastaavan oppilaitoksen perustamiseksi pääkaupunkiin, ja 1837 valmistui Engelin piirustusten mukaan rakennettu vuoro-opetuskoulun talo Kasarmintorin varrelle. Koulussa opetettiin aluksi juuri vuoro-opetusjärjestelmän eli Bell-Lancaster-järjestelmän mukaan, jolloin siis vanhemmat oppilaat, mo-

nitörit opettivat nuorempia. Tämä Kasarmintorin luoteiskulmassa oleva talo on säilynyt meidän päiviimme saakka. Tätä koulurakennusta pidettiin sen alkuaikana esikuvallisen uudenaikaisena samalla tavalla, kuin sukupolvi myöhemmin Helsinki piti uudenaikaisimpana koulurakennuksenaan vastaapäätä Saksalaista kirkkoa rakennettua normaalilyseon (nyk. ruotsalaisen normaalilyseon) uutta taloa. Helsingin oppaan mukaan (entisen maneesin paikalle rakennetun) normaalilyseon merkillisyytenä pidettiin sen voimistelusalua, urkuja ja lämminvesijohtoja.

Helsingin kansanopetustoimen huomattavimpiin aineellisiin tukijoihin ja edistäjiin kuului Aurora Karamzin, joka lahjoitti varoja mm. tyttöjen käsityökoulua varten. Tämän koulun oli määrä kehittyä mahdollisimman tarkoituksenmukaiseksi. Perustettu oppilaitos työskenteli eräänlaisena tyttöjen kansakouluna poikien vuoro-opetuskoulun rinnalla. Maisteri Jaako Länkelä perusti v. 1858 Helsinkiin yksityisen suomenkielisen kansakoulun, jonka intomielisinä opettajina toimi vapaaehtoisesti muutamia nuoria maistereita ja ylioppilaita. Alemman yksityisen kansakoulun johtajana toimi uhrautuvasti tohtori Julius Krohn. Pienten lasten kasvatusta varten perustettiin lisäksi Marian asyly — se sai nimensä kuten edellä mainittu venäläinen tyttöjen kimnaasi keisarinnan mukaan. Piirustuksenopettaja Frans Sedmigradsky lahjoitti varoja pienten lasten koulua varten; kuten tunnetua, tällainen koulu — se sai nimensä perustajansa mukaan — aloitti toimintansa ja oli alallaan muuan maamme uudenaikaisimpia. Luonnollista on, että Helsingin yliopiston opettajakunta oli mukana myös kansanopetustoimen kehittämisessä. Kasvatusopillinen Yhdistys teki aloitteen uuden kansakoulun perustamiseksi pääkaupunkiin ja ehdotuksen laati arvovaltainen toimikunta, johon kuuluivat mm. professorit Z. J. Cleve ja F. L. Schauman sekä helsinkiläinen koulumies K. G. Leinberg. Heidän ansiostaan pääkaupungin kansakoulutoimi kohotettiin ajanmukaiselle tasolle, ja tällöin nouda-

tettiin samoja suuntaviivoja, jotka »Suomen kansakoulun isä» Uno Cygnaeus oli omaksunut. — Tässä yhteydessä voinee mainita, että Suomen ensimmäinen voimistelun- ja uinninopettaja, ruotsalainen Gustaf Mauritz Pauli toimi v. 1829 Helsingissä ja aloitti pääkaupungin perinteet voimistelun ja urheilun opetuksen alalla.

IV

Elinkeinoelämän differentioituminen ja laajeneminen sekä teollistuminen toivat mukanaan kaupallisen ja teknillisen koulutoimen kehittämisen tarpeen, joka oli yhteydessä erityisen keskiluokan kasvuun. Suuriin teollisuuskeskuksiin perustettiin teknillisiä oppilaitoksia. Tukholma sai teknillisen korkeakoulunsa alkumuodon (Teknologiska institutet) v. 1827, Kööpenhamina kaksi vuotta myöhemmin ja Pietari v. 1828. Meillä Suomessa samoinkuin muissa pohjoismaissa oli teknillisen opetuksen aloittamisesta ollut jo pitkähkön aikaa suunnitelmia. Maamme etevimpiä tiedemiehiä, kemisti ja fyysikko, Turun yliopiston professori Johan Gadolin oli 1800-luvun alussa suunnitellut Turun teknillistä oppilaitosta, mutta Suomen sota oli katkaissut suunnitelmien toteuttamisen. Uusi aloite tuli autonomisessa Suomessa talouselämää ratkaisevalla tavalla johtavan valtiovallan taholta v. 1835, jolloin esitettiin suunnitelma ilmeisesti äsken mainitun Pietarin teknillisen opiston mallin mukaisen oppilaitoksen perustamisesta. Nikolai I tekikin tätä koskevan päätöksen ja katsoi, että Helsinkiin oli syytä perustaa Suomen ensimmäinen varsinainen teknillinen koulu. Hanketta pidettiin kuitenkin liian suurisuuntaisena ja ennenaikaisena. Pääkaupunkiin perustettavan teknillisen koulun sijaan katsottiin tarkoituksenmukaiseksi perustaa teknillisiä reaalikouluja eri puolille maata, Helsinkiin, Turkuun ja Vaasaan. Helsinki sai tällaisen reaalikoulunsa, joka v. 1849 aloitti toimintansa fil. maisteri Anders Saelanin johdolla vuokrahuo-

neistossa Aleksanterinkatu 50. Opettajakuntaan kuului mm. arkkitehti Carl Albert Edelfelt, myöh. ylitirehtööri. Aleksanteri II:n hallitusajan tullen maamme talouselämän kehittämissuunnitelmien yhteydessä nousi jälleen esille ajatus pääkaupunkiin perustettavasta korkeammasta teknillisestä oppilaitoksesta. Suunniteltuun Polyteknilliseen opistoon oli määrää sijoittaa insinöörien, arkkitehtien, metsänhoitajien ja farmaseuttien opetus sekä lisäksi korkeampi maatalouden ja kaupan opetus. Uusi oppilaitos olisi siis vastannut myöhempää teknillistä korkeakoulua, yliopiston maataloudellis-metsätieteellistä tiedekuntaa, farmaseuttista laitosta ja kauppa-korkeakoulua. Tämäkään suunnitelma ei sellaisenaan toteutunut. Vihdoin v. 1872 Helsingin teknillinen reaalikoulu laajennettiin Polyteknilliseksi kouluksi ja samalla ryhdyttiin harkitsemaan oman talon rakentamista. Tarkoituksena oli sijoittaa opisto edustavalle paikalle mahdollisimman lähelle keskustaa. Ehdolla olivat mm. nykyinen Suomen Pankin tontti, niinikään Katajanokan eräs osa ja Kampin torin laidan paras tontti. Oppilaitos sai kuitenkin uudeksi sijoituspaikakseen Hietalahden torin laidan.

Suomen teollisuuden vaatimattomien mittasuhteiden vuoksi siihen liittyvä opetustoiminta ei 1800-luvun alkupuolella jaksanut nousta teollisuuden omasta piiristä kuten pittemmälle teollistuneissa maissa, vaan valtiovalta oli aloitteen tekijänä. Sensijaan kaupallisen opastustoiminnan kehitys sai merkittävimmät virikkeensä juuri kauppias- ja liikemieskunnan omasta piiristä. Turun, Viipurin ja Oulun porvaristolla oli vanhoja kaupallisen opetuksen perinteitä, joihin liittyivät nuorempana kerrostumana Helsingin kauppiaskunnan kaupallisen opetustoiminnan kehittämissuunnitelmat. Turku sai uudenaikaisen kauppakoulunsa yksityistä tietä v. 1838 ja Oulu v. 1864. Helsingin Pörssiyhdistys perusti pääkaupunkiin v. 1866 sen ensimmäisen uudenaikaisen kauppaoppilaitoksen. Sen toiminta kuitenkin heikkeni katovuosien aiheuttaman lamakauden takia ja vasta 1880-luvulla Helsingin

kauppaopetus pääsi vakiintuneelle pohjalle. Vuosisadan vaihde vihdoin nosti pääkaupungin kauppaopetuksen johtavaan asemaan maassamme. Silloin perustettiin Suomen liikemies-ten kauppaopisto (v. 1898) ja myöhemmin Högre Svenska Handelsläroverket i Helsingfors (v. 1909).

Kotitalousopetuksen alalla Helsinki tuli maassamme edelläkävijäksi. V 1878 avattiin yksityisten perustama Helsingin talouskoulu ja v. 1891 perustettiin Helsingin kasvatustalousskoulun talouskoulu. Se oli, kuten tunnettua, 37 vuoden ajan maamme ainoa kotitalousopettajien valmistuslaitos. Sellaisena se suoritti uranuurtajan työn.

V

Maamme kuvaamataiteen ja musiikin opetuksen varhaisempi historia liittyy kiinteästi yliopisto-opetuksen historiaan. Kun yliopisto siirtyi Turusta Helsinkiin, niin sen mukana vähitellen siirtyi myös taideopetuksen painopiste maamme uuteen kulttuurikeskukseen Helsinkiin. Juuri yliopiston piirissä tehtiin aloite Suomen taideyhdistyksen perustamisesta v. 1846 ja kaksi vuotta myöhemmin Helsinki sai piirustuskoulunsa. Suomen Taideteollisuusyhdistys, joka perustettiin v. 1874, otti haltuunsa Helsinkiin kolme vuotta aikaisemmin perustetun veistokoulun. Tästä kehittyi vuosien mittaan taideteollisuuskeskuskoulu. Se sijoitettiin pääkaupungin keskusta, Ateneumiin, joka valmistui v. 1887 maamme suurimmaksi taidegalleriaksi.

Fredrik Pacius laski Helsingissä lujan pohjan koko uudemmalle suomalaiselle musiikkikulttuurille ja ennen pitkää tuli erityisen musiikkioppilaitoksen perustaminen aivan välttämättömäksi. Maamme ensimmäinen kirkkomusiikkiopisto oli avattu Turussa v. 1877 ja viisi vuotta myöhemmin, v. 1882, Lorentz Nikolai Achté perusti Helsingin Lukkari- ja Urkurikoulun, joka oli ollut jo kauan suunnitteilla, mutta jonka perustamista olivat viivästyttäneet musiikinviljelyn

eräät muut perustavat tehtävät, etenkin suomalaisen oopperan työn aloittaminen. Valtio oli asettanut komitean suunnittelemaan Suomen taideakatemiaa ja korkeampaa musiikinopetusta. Komitea oli laatinut ehdotuksen Helsinkiin perustettavasta musiikkikoulusta, mutta tämä ehdotus ei aiheuttanut senaatin torjuvan asenteen vuoksi toimenpiteitä. Tämän takia katsottiin välttämättömäksi ryhtyä kehittämään pääkaupungin musiikinopetusta yksityistä tietä. Muodostettiin Helsingfors Musikförening, jonka päätehtäväksi asetettiin juuri musiikkiopiston perustaminen ja jonka sieluna olivat konsuli Leonard Borgström ja kapellimestari Martin Wegelius intomielisine ystäväpiireineen. Helsinki sai musiikkiopistonsa, jonka itseoikeutetuksi johtajaksi tuli Martin Wegelius ja jonka perilliseksi tuli Sibelius-Akatemia. Koulu sijaitsi aluksi Bulevardin ja Erottajan kulmassa olevassa kivitallossa. Tunnettua on, että juuri Helsingin musiikkiopisto tuli maamme nopeasti nousevan säveltaiteen voimakkaasti sykkiväksi keskuukseksi.

Helsingin nousu maamme johtavaksi koulukaupungiksi alkoi siis empire-ajan Helsingissä erityisesti yliopiston siirron ansiosta. Niin kauan kun pääkaupungiksi korotettu Helsinki oli vielä yliopistoaan vailla, sen koulutoimi samoin kuin pääkaupungin kulttuurielämä yleensä, jaksoi kehittyä vain hitaasti. Elinkeinoelämän laajentuminen ja differentioituminen sekä teollistuminen ja elämän yleinen monipuolistuminen toivat nopeasti kasvavan pääkaupungin koulutoimen kehitykseen oman lisänsä. Voi sanoa että 1800-luvun puoliväliin mennessä nuori pääkaupunki oli kasvanut maamme johtavaksi koulukaupungiksi. Kehitys oli tapahtunut verraten nopeasti. Vuosisadan alun Helsinki ei ollut lainkaan leimautuneesti koulukaupunki, 1820-luvun lopussa siitä oli tullut yliopistokaupunki ja — pysyäksemme yhä opillisen kulttuurielämän puitteissa — kaksi vuosikymmentä myöhemmin siitä voitiin sanoa, että se oli yliopisto- ja koulukaupunki.